

Plaidoyer za profesionalnu historiografiju

Mirjana Gross

Izlaganje Mirjane Gross na promociji njene knjige Suvremena historiografija, Korjeni, postignuća, traganja (7. X. 1996.)

Pitanje kako pisati historiju historiografije i što je danas "historijska metoda" postaje sve važniji predmet diskusije među profesionalnim povjesničarima i povjesničarkama. Klasični priručnici s kraja 19. stoljeća o istraživačkom postupku - nužnom za postignuće znanstvenih rezultata kao razmjerno pouzdanoga znanja o isječcima prošlosti - temeljili su se na spoznajama tradicionalne znanstvene historije 19. stoljeća. Nastavak i produbljenje toga traganja nije bio moguć zbog karaktera razvoja znanstvene historije nakon prijeloma stoljeća, naime, zbog njezinog susreta s društvenim znanostima, od kojih je u određenim razdobljima uvijek jedna bila dominantna. Dotadašnji strogi, zatvoreni sustav istraživačkoga postupka, postao je sve složeniji i raznovrsniji. U tim su uvjetima nastali s jedne strane samo priručnici koji obavještavaju studente i studentice o osnovnim pretpostavkama profesionalne historije i istraživačkoga postupka, a s druge strane zbornici i radovi o pojedinim metodskim problemima te prioritetima određenih historijskih "škola".

Međunarodna organizacija povjesničara tek je 1980. postavila na dnevni red historiju historiografije kao izuzetno važno pitanje profesionalne historije. Prije i nakon toga nastala je golema literatura o pojedinim istaknutim autorima, strujama i razdobljima historiografije od antike do danas. Koliko mi je poznato, ne postoji djelo koje bi razmjerno cjelovito obavještavalo o razvoju historiografije u njezinih 2500 godina postojanja, niti djelo koje bi izlagalo metodski diskurs u suvremenih struja. Našla sam se, dakle, na brisanom prostoru, bez temeljne literature na koju bih se mogla osloniti, ali zato okružena golemom količinom obavijesti, suprotstavljenim mišljenjima, brzim promjenama načelnih pristupa, a i mnogim novim interpretacijama određenih razdoblja starije historiografije. Morala sam se, prema tome, uhvatiti u koštac s velikim poteškoćama. Osim toga sam svoje boravke u bečkim knjižnicama sama financirala, a zbog ograničena vremena i nisam mogla svladati svu nužnu literaturu.

Pitat ćete, dakle, zašto sam se onda upustila u pokušaj davanja razmjerno sustavnih obavijesti o povijesti historiografije kada takvoga priručnika nema ni u "velikim historiografijama". No, u Francuskoj, Njemačkoj, Velikoj Britaniji, Sjedinjenim Državama itd. svaki sveučilišni profesor može uputiti studente i studentice u obližnju veliku knjižnicu, gdje će moći upoznati literaturu s obavijestima o pojedinim povjesničarima, historijskim "školama" ili razdobljima historiografije. Treba naglasiti da se u posljednjim desetljećima intenzivno prevode brojna istaknuta djela (knjige i članci) s toga područja. Ukratko, studenti i studentice tamo uglavnom ne svršavaju studij historije bez određenoga znanja o razvoju historiografije i o metodskim problemima. Uz to postoji i medijski te kulturni prostor koji omogućava publici, zainteresiranoj za povijest i historiografiju, da stekne određene obavijesti. Međutim, u nas uopće nema literature koja bi

omogućila makar i najskromnije informacije (s iznimkom prijevoda nekolicine djela poznatih povjesničara). U medijskom prostoru prevladava zanimanje za ideološku historijsku publicistiku, a ne za profesionalnu historiografiju. Prema tome, samo oni hrvatski povjesničari i povjesničarke koji se nađu u inozemstvu na različitim skupovima, postdiplomskim studijima ili u knjižnicama mogu, ako to žele, steći određene obavijesti o previranjima u suvremenoj historiografiji te o karakteru i sadržaju trenutačnoga diskursa.

Kada sam se g. 1955. upoznala sa strujom oko časopisa "Annales", s njenim otvaranjem širokoh prostora za diskusiju i traganjem za novim putovima, stekla sam uvjerenje da hrvatska znanstvena historija može nastaviti napredovanje započeto u 19. stoljeću, dakle proširiti i produbiti svoja istraživanja, samo kao pripadnica europske profesionalne historije ili drugim riječima, da hrvatski povjesničari i povjesničarke moraju imati najnužnije obavijesti o suvremenoj historiografiji i njenim korijenima.

Odlučila sam stoga da skupljam informacije u spomenutu svrhu i da ih na posljednju sjedinim u knjizi. Za mene je pri tom postojao samo jedan odgovor na veliko pitanje: Kako pisati historiju historiografije? Naime, nastojala sam u suvisloj kompoziciji odabrati one obavijesti iz goleme literature za koje sam mislila da pružaju izvještaj o osnovnim elementima razvoja predznanstvene i znanstvene historije, te dakako i o metodskoj problematici korisnoj za orijentaciju hrvatskih povjesničara i povjesničarki. Nadala sam se da bih na taj način mogla pomoći eventualnoj primjeni tih iskustava u njihovom izboru tema te istraživačkom postupku. Razumije se da "ciljnoj grupi" ove knjige ne pripadaju samo istraživači/ce nego i profesionalni povjesničari i povjesničarke uopće, koji bi trebali znati čime se to oni zapravo bave i tako proširiti svoj horizont, a ne samo, kao u školi, pričati o odabranim povijesnim ličnostima u propisanom osvjetljenju.

Možda će knjiga izazvati određeno zanimanje i kod povijesno zainteresirane intelektualne publike koja se ponajviše sreće s upotrebom povijesti kao opravdanja suvremenih političkih potreba. Povijest se pri tome nameće u obliku vječne sadašnjosti, bez pogleda na prošlost kao na "drugotnost", različitu od suvremenosti. Knjiga bi mogla upozoriti na drugačiji pristup prošlosti, naime onaj profesionalne historije koja ima široko kulturno značenje, uz ostalo, i zbog svoga (ne) utjecaja na historijsku svijest.

Dio čitatelja i čitateljica naviknut je na tumačenje prošlih pojava u krajnostima dobra i zla, bijeloga i crnoga, podobnosti i nepodobnosti, tj. na pitanje da li se prošli događaji i ličnosti mogu uskladiti sa sadašnjim ideologijama i stremljenjima ili nisu s njima kompatibilne pa ih treba odbaciti, prešutjeti ili prekrojiti. Iako nastojim tumačiti povijesne činjenice svojim suvremenicima, možda ću zbog takvoga mišljenja naići na nerazumijevanje jer temeljim svoj rad na osnovnom načelu profesionalne historije da je prošlost "autonomna" i da su ljudi nekada živjeli i stvarali odluke unutar uvjetovanosti svoga vremena, da je njihova budućnost naša prošlost.

Bijelo-crnom gledanju biti će teško shvatljiva i interpretacija koja ideologizaciji povijesti ne suprotstavlja profesionalnu historiju kao "objektivnu" i u svemu pozitivnu, nego, uz temeljna postignuća, otkriva slabosti i neuspjehe. Knjigu, naime, obilježava činjenica da je suvremena historiografija s jedne strane pod pritiskom ideologizacije, utemeljene na "velikim pripovijestima", a s druge strane postmoderne, koja u posljednjoj konzekyenci pobija svaku mogućnost postizanja i najskromnijega znanja o prošlosti. Željela sam zato pružiti obavijesti o postignućima profesionalne historije, o širenju golemoga znanja što ga je dosegla, kako bih opravdala nadu da će se ona ipak i u budućim uvjetima održati kao racionalna, profesionalna djelatnost.

Iz moje knjige "Historijska znanost" objavljene 1976. (2. izd. 1980) još se

zrcali uvjerenje o napretku historiografije razvojem znanstvenoga postupka i proširenja istraživanja na brojna područja društvenoga života. Međutim, u posljednjih dvadesetak godina došlo je do brzih preobrazbi u znanstvenoj historiji, koje su nužno promijenile i moj pristup, pa treće, makar temeljito promijenjeno i dopunjeno izdanje, nije dolazilo u obzir. Morala sam napisati novu knjigu koja nema zaključka. Ona na taj način odražava brza kretanja u suvremenoj historiografiji: množenje literature, mijenjanje sadržaja diskusija, nastanak “novih” i raspadanje “starih” struja, odnosno njihovo preoblikovanje i povezivanje. I radovi autorâ i autorica koji imaju lak pristup literaturi brzo zastarjuju, a kamoli ova knjiga. Ona naime ima namjeru dati razmjerno obuhvatnije obavijesti, iako nisam mogla doprijeti do svih važnih djela koja se bave pojedinim aspektima ovdje izložene problematike.

U knjizi “Historijska znanost” iz 1976. prikazala sam razvoj historije u perspektivi poznanstvenjenja, dakle, njena napredovanja i modernizacije od grane književnosti prema disciplini sa strogim istraživačkim pravilima, koja bi se bavila brojnim područjima društvenoga života. Bila sam uvjerenâ da je profesionalna historija postigla privremeni vrhunac pri otvaranju “novih” putova sa strujom oko časopisa “Annales”. Znala sam, razumije se, da tradicionalna historija ne može nestati, a cijenila sam i njena postignuća. No, vidjela sam pred sobom samo kretanje od “stare” prema “novoj” historiji, koja će, doduše, uz poteškoće i borbe, bitno utjecati na buduće usmjerenje i karakter profesionalne historije. Prikazala sam povijest historijske znanosti kao razmjerno pravocrtni proces poznanstvenjenja u smislu moderniziranoga i racionaliziranoga historijskoga mišljenja, kojemu odgovaraju određene metode. Iako sam obratila pažnju različitim oprečnim strujama, ipak sam im tražila zajednički nazivnik u napuštanju isključivoga istraživanja individualnosti u smislu tradicionalne historije i u kretanju prema “strukturalnoj” historiji, koja bi težila obuhvatiti što više područja društvenoga života. Ovo posljednje se doista i dogodilo, samo što više nije riječ o “strukturalnoj” historiji nego o atomizaciji profesionalne historije na poddiscipline koje uglavnom nemaju ništa zajedničko.

Prije dvadesetak godina, dakle, nisam problematizirala “istovremenost neistovremenoga”, ali me najnovije iskustvo poučilo da historiografske struje određenoga vremena ne nestaju nego se unutar novih povijesnih uvjeta javljaju u izmijenjenom obliku. Ne može se više razmišljati u kategorijama “stare” (tradicionalne, uglavnom političke) i “nove” historije, koja se bavi društvenim procesima i strukturama. Opis događaja, pripovijesti o pojedincima, nekadašnje stvaranje zaključaka isključivo “razumijevanjem”, slave svoje uskrснуće, ali ne kao opis države i politike te “znamenitih muževa”, nego kao zanimanje za “male ljude”, marginalce i svakodnevicu. Ono najstarije, tj. historija kao grana retorike, danas se predstavlja kao najnovije pod utjecajem “lingvističkoga obrata”, odnosno postmoderne.

Samo je jedna poddisciplina sasvim “nova” a to je historija žena ili spolova. Budućnost će pokazati da li ona svojom težnjom da učini do nedavna nevidljive žene u povijesti vidljivima, odnosno nastojanjem da se napusti isključivo “muški pogled” na povijest, pruža perspektivu temeljne preobrazbe profesionalne historije.

Struja oko časopisa “Annales” (koja danas već ima četiri “generacije” s različitim usmjerenjima) više nije “avangarda”, a takva danas uopće ne postoji. Zato sam u ovoj knjizi prikazala pluralizam u suvremenoj historiografiji, ne preporučujući ni jedan smjer, a upozorila sam na osobine svakoga od njih te, po mogućnosti, i na različite recepcije. Kako li će knjigu prihvatiti čitatelji/ce kojima je pluralizam nešto čudnovato, jer misle da je samo jedna jedina interpretacija moguća, tj. ona koja odgovara trenutačnim ideološkim i političkim potrebama?

Svoju sam historiju historiografije temeljila na istraživačkom pitanju o načinu postizanja znanja iz povijesti u predmodernoj i modernoj historiografiji, na obavijestima o djelima koje sam odabrala jer mislim da najbolje izražavaju opće tendencije historiografije prvo kao književnosti, a kasnije kao znanosti. Obratila sam pažnju položaju historije u strukturi znanja određenoga razdoblja, povijesnosti historijskoga znanja, dakle, promjenama recepcije određenoga historijskoga djela i uopće problemu što je historija kao znanost. Prema tome, sadržaj knjige jesu spoznajne, metodološke, teoretske i idejne te ideološke promjene, obavijesti o razvoju znanosti i pojmova, o područjima povijesne zbilje koja su u datom trenutku u središtu pažnje, o društvenim znanostima koje su privremeno u modi. Suvremenu historiografiju vidim kao posljednji povijesni stupanj i nastojala sam je objasniti prethodnim stupnjevima te procesima kontinuiteta i diskontinuiteta. Izvještaj o starijim fazama historiografije nije pokušaj njihove cjelovite obrade, nego izbor onih obavijesti koje mogu poslužiti razmatranju određenih kontinuiteta prema sadašnjosti, odnosno objašnjenju značaja struja suvremene historiografije. Važne su mi bile obavijesti iz kojih se najbolje vidi o čemu se u “ekumeni” povjesničara i povjesničarki najviše raspravlja. Obratila sam pažnju “inovatorima” s utjecajem na usmjerenja različitih poddisciplina profesionalne historije.

Najglasniji suvremeni diskurs u znanosti i kulturi vrti se oko postmoderne, a profesionalna se historija mora braniti od tvrdnji da se putem kritike izvora ne može ništa saznati o povijesnoj zbilji, pa bi stoga istraživački postupak za otkrivanje dijelova prošlosti bio samo iluzija ili licemjerje profesionalnih povjesničara kako bi mogli sudjelovati u prestižu znanosti. Zato postmoderna shvaćanja vode prema uništenju dosadašnjega smisla historiografije da posreduje suvremenicima određena solidno istražena znanja o prošlosti, prema svođenju na estetsku igru s oblicima pojedinih historiografskih tekstova.

Obratila sam zato pažnju problemima istraživačke prakse kao dinamičnoga spoznajnoga procesa, uvjereni da znanstveni postupak, a posebno kritika izvora, postaje jedna od ključnih točaka obrane znanstvenosti historije. Upozoravanje na karakter i nužnost istraživačkoga postupka potrebno je i zbog ideoloških, mitskih i uopće diletantskih pritisaka na hrvatske profesionalne povjesničare i povjesničarke. Pri tom imam na umu mlade koji na studiju povijesti ne stječu dovoljno znanja i iskustava o normama i odgovornosti istraživačke prakse i ne pomišljaju da sebi postave veliko pitanje: što ja to zapravo radim? Knjiga “Suvremena historiografija” jest s jedne strane izraz straha od historijske svijesti koju ne zanima povijesna zbilja nego samo njena interpretacija u funkciji sadašnjosti i zato ne podnosi istraživanje njene “drugotnosti”, a s druge strane straha od postmoderne, koja velikim dijelom drži da je historijsko istraživanje beskorisno i besmisleno.

Čitatelji/ce će reći da li je knjiga uspjela kao plaidoyer za znanstvenu historiju, iako ova nije prikazana u idealnom svjetlu. Uostalom, to i jest malo čudna djelatnost, jer su do moje generacije o povijesti pisali isključivo muškarci, a muza joj je ipak žena - Clio. Prilično snalažljiva, lukava, prevrtljiva, a ponekad i kompromitirana gospođa Clio stara je već 2500 godina, ali bi željela biti vječno mlada. Danas piše na computeru, bavi se “malim ljudima”, a ipak još razmjerno često trubi u fanfare u čast raznoraznih moćnika i “znamenitih muževa”, te stavljajući im lovor-vijence na glave. U svakom slučaju njena sam sljedbenica, iako se stalno s njome razračunavam. Držim da ona može mnogo reći o povijesnoj zbilji - ne u smislu potpunoga objašnjenja neke povijesne strukture, nego ozbiljnoga nastojanja da pruži što više znanja o određenom predmetu istraživanja. Neosporno je, dakako, da sam od pripadnice “avangarde”, kakvom su me neki držali nakon izlaska moje prve knjige, postala “konzervativna” braniteljica racionalnosti i nužnosti znanstvene historije.

FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

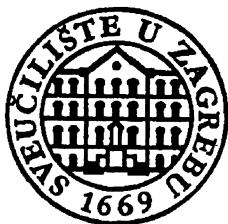
ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST

INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY

INSTITUT FÜR KROATISCHE GESCHICHTE

RADOVI

29

ZAGREB

1996.

Izdavač: **ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOG FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU**

REDAKCIJA:

Branka BOBAN, Neven BUDAK, Mirjana GROSS, Franko MIROŠEVIĆ,
Štefica POPOVIĆ, Nikša STANČIĆ, Božena VRANJEŠ-ŠOLJAN

UREDNIČKI KOLEGIJ:

Ivo GOLDSTEIN, Dragutin PAVLIČEVIĆ, Mario STRECHA

IZVRŠNI UREDNIK:

Mario STRECHA

Adresa uredništva: Zavod za hrvatsku povijest, Filozofski fakultet
Zagreb, Ivana Lučića 3

tel.: 385 (0)1 6120 150 fax: 385 (0)1 6156 879
385 (0)1 6170 685

Časopis izlazi jednom godišnje. Izdavanje časopisa sufinancira Ministarstvo znanosti i tehnologije Republike Hrvatske.

Rješenjem Republičkog komiteta za prosvjetu, kulturu, fizičku i tehničku kulturu SR Hrvatske br. 6859/1 od 5. X. 1982. časopis "Radovi" oslobođen je plaćanja poreza na promet proizvoda.

Časopis je registriran u Ministarstvu znanosti i tehnologije Republike Hrvatske pod br. UP-547/2-84-1984.

ZA IZDAVAČA:
Stipe BOTICA

DESIGN NASLOVNICE:
Iva MAKVIĆ

**PRIJEVOD SAŽETAKA NA
ENGLISKI JEZIK:**
Nikolina JOVANOVIĆ

PRIPREMA ZA TISAK:
Hrvoje STANČIĆ

TISAK:
KRATIS
Vrapčanska 15, Zagreb

Tiskanje završeno u veljači 1997. godine